E-POSLOVANJE - SISTEM RAZMENE PODATAKA

Dubravka Komanović-Kesler, Uprava grada Beograda (gen. sek. YUEDI)
Zoran Reljin, Uprava grada Beograda

Sadržaj: Rad je usmeren na definisanje sistema, koordinaciju, standardizovanje, održavanje, i zaštitu podataka. Akcenat je stavljen na podatak koji predstavlja osnov sistema. Zaštita se obrađuje kroz pravni aspekt, sa posebnim osvrtom na regulativu i odnose subjekata, kao podlogu za definisanje sistema elektronske razmene poslovnih podataka i dokumenata.

Abstract: The paper is oriented to the system defining, coordination, standardizing, data maintaining and protection. The core system data is provided with accent marks. The protection is processed throughout the legal aspect, with special regulation and subject relations review, as a platform for defining the business data and the system of electronic documents interchange .

1. UVOD

Neopravdano smo zaostali poslednjih godina u praćenju i razvoju savremenih tehnologija poslovanja. Veliki vremenski period je odmakao, a da praktično **nijedna aktivnost (regulatorna ili projektna) nije dosegla fazu implementacije**. Inertan pristup ka predlozima, sugestijama i ponudama da se pojedinačne stvari započnu doveo je do nezainteresovanosti ono preostalog ozbiljnog kadra koji može da uradi vrlo mnogo u relativno malo vremena, a da to istovremeno obezbedi legitimaciju među ekspertima iz ove oblasti u svetu. Sa druge strane, takozvani eksperti su se u proteklom periodu naorganizovali skupova, udruženja, seminara..., a da konkretnih rezultata sistemskog tipa na nacionalnom nivou nije bilo ni u naznakama.

Nacionalno telo za elektronsko poslovanje ni po jednom predloženom konceptu od 1993. godine nije osnovano. Sada je zemlja u poziciji da **nema nacionalno vladino telo**, što je u ovom slučaju izuzetno važno, a istovremeno **YUEDI asocijacija, kao nacionalna nevladina organizacija** sa sedmogodišnjim renomeom u inostranstvu, što nesporno dokazuju poslednje aktivnosti UNCTAD-UN/ECE, već čitavu godinu (od 2003-05-15) nema apsolutno nikakvu institucionalnu ni finansijsku podršku.

Koncept projekata koji su započeti u okviru ICC[1] i UNCITRAL[2]-a u oblasti radno-pravne i socijalne politike, te uspostavljanja sistema registra zaposlenih u okviru razvijenih i zemalja u razvoju je svakako izuzetno značajan element potrebe uključenja nacionalnih institucija u stručan i sistematičan rad i saradnju sa ovakvim organizacijama. Prevashodno zbog podrške i značaja razvoja i zaštite domaćih pravnih i fizičkih lica-građana ove zemlje. Materijal iz pomenute oblasti je prosleđen na adrese "više od 130 zemalja", iz čega je vidljivo da se u svetu već više godina ozbiljno radi i pristupa sistemu elektronskih registara, standardizovanih sistema komunikacija, a pogotovo u poslednje vreme, standardizaciji dokumenata i kodova koji predstavljaju osnov za razmenu podataka, poslovanje i razmenu računarima prepoznatljivih poruka širom sveta.

---

1 Međunarodna trgovinska komora
2 Komisija Ujedinjenih nacija za međunarodno trgovinsko pravo

Paralelno sa ovim aktivnostima u toku je veliki broj projekata koje rade eksperti međunarodnih i EU organizacija za oblast elektronskog poslovanja. Tako je UN/ECE/CEFACT[3], kao ključno međunarodno telo u oblasti elektronskog poslovanja, tokom novembra prošle godine započeo intenzivan rad na projektima u oblasti primene standardizovanih elemenata kroz dokumentacionu razmenu podataka u poslovanju.

2. STANDARDIZOVANJE PODATAKA

Razmena podataka, a posebno dokumenata kroz računarsku mrežu zahteva široku lepezu prethodno definisanih sistema prenosa, arhitekture mreže, standardizovanih elemenata podataka, samih podataka, dokumenata, obuku kadrova, koordinaciju nacionalnih institucija međusobno, zatim sa poslovnim subjektima i fizičkim licima, i, svakako, koordinaciju sa adekvatnim partnerima i bazama podataka u inostranstvu. Naravno, da bi tehnika i tehnologija stvorile uslove za navedeno i omogućile realizaciju projektovanog, potrebno je da institucije pripreme pravnu platformu (propisi, kontrola, sprečavanje zloupotreba...), a sve to mora biti potkrepljeno ekonomskom osnovom i racionalnim analizama i intervencijama.

No, o elektronskom poslovanju ne treba ozbiljno razmišljati ukoliko se ne standardizuju podaci, protokoli, aplikacije, sistemi prenosa..., s obzirom da razmena informacija naravno prioritetno zahteva da se upućeni podatak primi, razume, obradi, te proizvede odgovarajuću reakciju od strane primaoca.

Elektronsko poslovanje predstavlja elektronsku razmenu standardizovanih dokumenata u pravnom prometu.

To istovremeno znači da elektronsko poslovanje zahteva da se putem jedinstvenih standradizovanih sistema obezbedi nesmetana komunikacija između zainteresovanih partnera širom sveta. Sam proces standardizovanja podataka (elemenata, segmenata, kodiranje...) predstavlja osnov za učešće u računarskoj razmeni poslovnih podataka.

Jedan od konkretnih primera vezanih za standardizovanje podataka predstavljaju lokacije (gradovi i prateće lokacije od značaja za poslovanje). Razlog je sasvim jednostavan:

- po saznanju stručnjaka na svetu postoji pet lokacija sa nazivom Džordžtaun (Georgetown), i to na 4 kontinenta. Da ne bi došlo do zbrke u razmeni podataka potrebno je svaku lokaciju obeležeti tako da ona bude prepoznata od strane sistema, da bi se, na primer pošiljka mogla uputiti na pravu lokaciju.

Iz navedenih razloga pristupilo se kodiranju država koje imaju dva slova u kodu. Konkretno, Srbija i Crna Gora imaju međunarodni kod CS (bivši YU). Gradovi, odnosno lokacije sadrže dalja tri slova u kodu, pa se ta tri slova pripajaju kodu države i lokaciju konačno obeležava pet slova. Računarski sistemi po zvaničnom procesu kodiranja od strane nadležne međunarodne institucije za standardizaciju aplikativno se pripremaju da prihvate takav kod i počinju da ga primenjuju.

Primer jasno pokazuje kakav je materijal bilo potrebno pripremiti da bi se odgovarajućim lokacijama dodelili kodovi u našoj zemlji:

---

[3] Ujedinjene nacije/Evropska ekonomska komisija/Centar za elektronsko poslovanje

YU UN loccode

Change	Country	Location	Name	Name WODiacr	Subdivision	Function	Status	Date	Geo	Coordinates	IATA	Remarks
	YU		YUGOSLAVIA									
	YU	ARJ	Arilje	Arilje		-23--	RQ	9501		4345N02006E		
NEW	YU		Becej	Becej		-23--				4537N02003E		
	YU	**BAK**	**Bakar**	**Bakar**		**0-----**	**XX**	**9501**				
	YU	BAR	Bar	Bar		123--	QQ	9501		4205N01906E		
	YU	BEG	Belgrade(Beograd)	Belgrade (Beograd)		-2345	AI	9501		4449N02029E		
	YU	BIJ	Bijela	Bijela		1-----	RL	9501		4227N01840E		
NEW	YU		Bujanovac	Bujanovac		-23--				4227N02146E		
NEW	YU		Cacak	Cacak		-23--				4353N02022E		

Materijal je iz faze pripreme, januara 2003. godine, tako da je još uvek naveden kod zemlje YU. Izmena je izvršena maja 2003. godine, od kada je kod CS. Iz primera je jasno uočljivo da je posle rubrike koda predviđena rubrika za dodelu lokacije, zatim naziv mesta (zvanican u zemlji i u svetu). Rubrika "funkcija" označava vrstu saobraćaja koji preovladava na označenoj lokaciji (1-morska luka, 2-železnica, 3-drumski saobraćaj...). Datumi označavaju vreme kada su lokacije dobile kodove, po čemu možemo videti da boldirana lokacija ne postoji na teritoriji naše zemlje. Najzad, koordinate su date u stepenima i minutama geografske širine i dužine da bi se lokacija prepoznala konkretno i geografski gde se nalazi.

Ovakva baza standardizovanih podataka za lokacije rađena je za potrebe saobraćaja, no, modifikovana uz dodatne standardizovane podatke služi kao osnova za dalji rad i upotrebu. Pripremu podataka za Međunarodnu ISO[4] organizaciju i UN/ECE/CEFACT radili su krajem 2002. i početkom 2003. godine predstavnici Udruženja za saobraćaj Privredne komore Jugoslavije, Geografski institut u Beogradu i nacionalna YUEDI asocijacija.

3. ZAŠTITA INFORMACIONIH SISTEMA

Pojam zaštite informacionih sistema podataka svakako podrazumeva da se obezbede na ovakav način prethodno standardizovani podaci, odrede njihove tehničko-tehnološke komponente, a zatim stvore uslovi da se ti podaci čuvaju u odgovarajućim bazama i razmenjuju nesmetano, u neizmenjenom obliku između korisnika sistema.

No, sam pojam zaštite prevashodno izaziva asocijacije tehničko-tehnološkog osnova, što je nesporno sasvim logično. Ali, pojam zaštite povlači i odgovarajući pravno-regulatorno-institucionalni sistem. Zašto?

- Prvenstveno iz razloga što je neophodno propisima objasniti i definisati pojmove, odnose, odgovornost, zloupotrebe, zaštitu od slučaja ili namere i sl;
- dalje, propis treba da definiše prava i odgovornosti javnih institucija, njihova ovlašćenja u kreiranju politike, razvoja i kontrole funkcionisanja sistema elektronske razmene;

[4] Međunarodna organizacija za standardizaciju

- odnos između institucija i krajnjih korisnika - pravnih i fizičkih lica u zemlji, ali i sa korisnicima iz inostranstva zahteva proceduralano definisan status, izvršenje obaveza (carina, taksa, izdavanje dozvola...);
- poslovni kontakti korisnika međusobno u zemlji i inostranstvu povlače za sobom odgovarajuće aktivnosti kroz predaju, prijem, prenos;
- angažovanje i ažurnost odgovornih za stvaranje i održavanje baza podataka, obezbeđenje dostupnosti baze podataka, praćenje usaglašenosti standardizovanja podataka... i još mnoge prateće aktivnosti povlače za sobom sitemski pristup i koordinaciju pravnog i tehničko-tehnološkog aspekta ovog vida poslovanja.

4. ZAKLJUČAK

Sve navedeno nesumnjivo ukazuje na potrebu definisanja sistema razmene informacija u elektronskom okruženju, što svakako predstavlja ozbiljan zadatak svake države, njene administracije, poslovnih subjekata i građana. Naravno, veliki deo regulative je već definisan u okviru međunarodnih i propisa EU, što stvara dobru početnu podlogu za dalji rad na nacionalnom nivou. No, to ni u kom slučaju ne umanjuje potrebu za angažovanjem i odgovornost nadležnih institucija, stručnjaka, poslovnih subjekata. Naprotiv, angažman je još potrebniji, ozbiljniji i sveobuhvatniji.

Sve ovo tim pre što moramo imati u vidu činjenicu da poslovni subjekti i zainteresovane organizacije u inostranstvu koje ulaže velike količine sredstava u razvoj novih sistema poslovnih komunikacija, neće biti mnogo strpljivi kada su u pitanju njihovi interesi za poslovne kontakte sa određenim regionima.

Tako je Međunarodna trgovinska komora u saradnji sa UNCITRAL-om započela pripremu **dokumenta koji omogućava uspostavljanje legitimacije određenih poslova direktno pod nadležnost UNCITRAL-a i odredbi o elektronskom ugovaranju**. Ne ulazeći posebno u analizu samog dokumenta, ključno je navesti **odredbe zaključka**:
"Takav paket pravila Međunarodne trgovinske komore, modela rešenja i uputstava bi se mogao ugraditi u postojeće ugovorne okvire poslovnih subjekata bez potrebe da njihovi organi uprave usvoje ili ratifikuju neku međunarodnu konvenciju, što bi trajalo godinama u poslovanju ili čak duže da stupi na snagu".

Zaključak deluje sasvim logično pošto se **na taj način omogućava da se poslovanje ipak obavlja**, jer se strani i domaći partneri u takvom nacionalnom okruženju štite od neažurnosti i nerada svojih institucija, no, sa druge strane **ovakva situacija u potpunosti anulira značaj nacionalnog zakonodavstva** na čemu leži subjektivitet i legalitet jednog državnog/nacionalnog entiteta. Iz ovakve situacije se može zaključiti kolika je višestruka odgovornost predstavnika vlasti u jednoj zemlji, pošto svojim nečinjenjem otvaraju mogućnost da nastupi "topljenje" nadležnosti institucija i nacionalne regulative.

Takve okolnosti zahtevaju da se elektronsko poslovanje sistematski razvija kroz tri nivoa - pravni promet, upravu i edukaciju. Sve tri oblasti zahtevaju učešće državnih organa, prevashodno kod uspostavljanja regulative, a posebno e-uprava zahteva permanentan rad državnih organa na uspostavljanju standarda, njihovoj primeni, definisanju model dokumenta, nadzoru nad sistemom razmene dokumenata i primeni odgovarajućih mera za održavanje bezbednog nacionalnog sistema.

Literatura:

- dokumenti međunarodnih organizacija iz oblasti standardizacije i elektronskog poslovanja,
- dokumenti i propisi EU